

ГІБРИДНА ВІЙНА: РОСІЙСЬКА ДОКТРИНА І ВИСНОВКИ З ДІЙ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

УДК 327:355.01(470+477)

Даріуш Матерняк –
головний редактор
Польсько-українського порталу polukr.net,
доктор наук з досліджень безпеки
(Варшава, Польща)
ORCID: 0000-0001-5359-594X

➔ **Стаття** присвячена розгляду поширеного в останні роки поняття «гібридна війна», що наразі має різні трактування. Висвітлено характеристики явища гібридної війни, якими оперують дослідницькі, експертні та провідні військові центри Російської Федерації, котрі впливають на прийняття відповідних рішень або беруть у них безпосередню участь. Представлено також висновки щодо вищезазначених явищ, які випливають із спостереження за російською діяльністю на сході України, вказані потенційні ризики, що можуть виникнути внаслідок такої діяльності в майбутньому. У публікації подано найпопулярніші визначення феномену гібридної війни, що з'являються в польській та американській літературі. Також ураховано дослідження українських авторів, які займаються цією темою, що безпосередньо пов'язана зі збройним конфліктом на сході України, який триває з 2014 року. У цьому контексті важливим є описане в тексті статті визначення поняття гібридної війни з точки зору офіційних військових установ Російської Федерації: Міністерства оборони Російської Федерації та Генерального штабу Збройних сил Російської Федерації. Саме цей підхід, присутній у російських визначеннях та підході, має практичний вимір у зв'язку з російською збройною агресією в Криму та на сході України, починаючи з 2014 року і дотепер. Він описує повний набір дій та заходів, які Російська Федерація використовує як частину гібридних операцій і які (що можна припустити з високою ймовірністю) будуть використовуватись і надалі стосовно України та інших країн, що є об'єктами російської агресивної політики. Ця проблема важлива не лише для України, а й для інших держав регіону Центральної та Східної Європи, особливо країн Східного флангу НАТО.

Ключові слова: Україна, Росія, Донбас, війна, гібридна війна.

Dariusz Materniak

**HYBRID WAR: RUSSIAN DOCTRINE AND LESSONS
FROM RUSSIAN-UKRAINIAN WAR**

➔ **The article** is devoted to the consideration of the concept of «hybrid war», which is widespread in recent years, and currently has different interpretations. The characteristics of the phenomenon of hybrid warfare, which are operated by research, expert and leading military centers of the Russian Federation, which influence the decision-making or directly participate in them, are highlighted. It also presents

conclusions that follow from the observation of Russian activities in Eastern Ukraine and points to the potential risks arising from such activities in the future. The article presents the most popular definitions of the phenomenon of hybrid war, appearing in Polish and American literature. It also takes into account the studies of Ukrainian authors dealing with this subject: in this case, directly related to the armed conflict in eastern Ukraine that has been ongoing since 2014. In this context, the definitions of the concept of hybrid war described in the text in terms of the official military institutions of the Russian Federation: the Ministry of Defense of the Russian Federation and the General Staff of the Armed Forces of the Russian Federation, are also of particular importance. This approach, present in Russian definitions and approach, had a practical dimension in connection with the Russian armed aggression in Crimea and Eastern Ukraine, from 2014 until now. It describes the full set of actions and measures that the Russian Federation uses as part of hybrid operations and which (what can be assumed with high probability) will continue to be used in the future in relation to Ukraine and other countries that are or will be objects of Russian aggressive policy and actions. This problem is significant not only for Ukraine, but also for other countries in the region of Central and Eastern Europe, especially the so-called «NATO's eastern flank».

Keywords: Ukraine, Russia, Donbas, war, hybrid war.

Гібридна війна: визначення явища

Термін «гібридна війна» через прикметник, що його творить та характеризує, вказує на те, що це – збройний конфлікт з великим розмахом та суттєвими наслідками, специфіка якого полягає в поєднанні рис різних типів збройних конфліктів. Стосовно сучасних збройних конфліктів під гібридизацією можна розуміти співіснування елементів «старих» та «нових» воєн, класичних збройних конфліктів та «постмодерних» воєн, зіткнень національних армій та асиметричних конфліктів, військових супертехнологій та примітивних озброєнь, боротьби за території та ресурси, а також суперечки щодо ідентичності та цінностей, протистояння парохіалізму та космополітизму. Гібридизація може стосуватись як суб'єкта, який бере участь у війні, так і середовища, в якому відбувається боротьба, а також методів, що використовуються, та характеру конфлікту [1, с. 11]. Термін «гібридизація» з'являється серед інших в американській літературі для опису природи збройного конфлікту між Ізраїлем та «Хезболлою» (зокрема, у контексті війни 2006 р.), де звернено увагу на втрати обох сторін, що використовували регулярні та нерегулярні методи боротьби [2, с. 19–20]. Проте це явище саме по собі не є новим, його аналогію можна знайти, наприклад, у творі «Мистецтво війни» китайського стратега та військового командувача Сунь Цзи [3].

У контексті збройних дій на Донбасі дуже часто використовується термін «гібридна війна». На думку д-ра Артура Грущака, який звертається до цієї проблематики в дослідженні «Гібридність сучасних воєн – критичний аналіз», концепція

«гібридних воєн» виникла в США як спроба пояснити причини невдач сильніших армій у війні зі слабшим противником на окресленій, контрольованій території (зокрема, в Іраку та Афганістані), де очевидний мілітарний успіх у військовій операції, спрямованій на окупацію цієї території, не означав водночас досягнення закладених довгострокових цілей у політичній та суспільній площинах [1, с. 10]. З огляду на вищевикладене це визначення, принаймні у своєму класичному та оригінальному значенні, не ідеально відповідає ситуації, з якою ми маємо справу на сході України. Тим більше, що з плином часу та із поступовою ескалацією цей конфлікт починає нагадувати класичний збройний конфлікт: початково відносно небагаточисельні, озброєні лише стрілецькою зброєю угруповання т. зв. «сепаратистів» замінили регулярні підрозділи російської армії, які воюють проти підрозділів Збройних Сил України (ЗСУ). Проте інтерпретатори цього поняття, відступаючи від початкового значення, вказують на особливості гібридних воєн, які значно краще описують конфлікт на Донбасі – особливо його початкову фазу (і значною мірою – перебіг анексії Криму). Йдеться насамперед про використання Росією підрозділів спецназу, диверсійних груп, формувань, що складаються з найманців, і т. п., складних для ідентифікації «зелених чоловічків».

На думку Д. Т. Ласиці, гібридність – це логічне поєднання стратегії та тактики, спрямованої на змішування різних видів військових операцій. Р. Г. Уокер трактує гібридність як результат конвергенції принципів конвенційної війни та спеціальних операцій, натомість Дж. Дж. МакКуен – як поєднання симетричної та асиметричної

війни [1, с. 13]. З іншого боку, американський політолог Френк Гофман описує явище гібридності воєн як інтеграцію звичайного застосування сили, тактики ведення нерегулярного бою, тероризму та кримінальних елементів (злочинності) у сфері боротьби за досягнення конкретної політичної мети. Цікавим є також підхід Девіда Кілкуллена, котрий стверджує в доволі широко окресленому визначенні, що гібридна війна – це явище, яке поєднує елементи дій військових та цивільних груп, озброєних та неозброєних суб'єктів, що діють від імені уряду та неурядових структур як усередині держави, так і в міжнародній сфері [2, с. 24].

На цитоване визначення Френка Гофмана посиляються, зокрема, Збройні сили США, визначаючи гібридну війну як динамічне поєднання використання регулярних сил, нерегулярних сил, терористів, злочинних елементів або всіх їх одночасно для досягнення визначених цілей та користі [4]. Більше того, не є неможливим поєднання різних ворожих дій, не тільки суто військових (тобто використання військової сили або загроза її використання), а й діяльності в інших сферах (дипломатичній, економічній, інформаційній та ін.) з метою тиску на ворога та досягнення поставлених цілей [5]. Варто зазначити, що цей опис особливо точно відображає характер та умови збройного конфлікту, що відбувається на Донбасі, або, ширше, дій, які застосовує Російська Федерація (РФ) проти України.

У свою чергу, за даними американського видання «Washington Post», характерними елементами конфлікту стали російські спецпідрозділи, котрі діють без державних ознак, а також масштабні дезінформація та пропаганда, що реалізуються із застосуванням такого інструменту, яким є засоби масової інформації (особливо інтернет-ресурси). Це призводить до створення своєрідного «інформаційного шуму» та заважає встановленню фактичних виконавців конкретних дій. За словами цитованого видання Марка Галеотті з Університету Нью-Йорка, причиною вибору такого виду дій є невідповідність для Росії дисбаланс між потенціалом Російської Федерації та західних країн як у політичній, так і у військовій та економічній сферах, що ставить Росію у невідповідне становище. Це змусило РФ використовувати асиметричні методи ведення воєнних операцій в українському конфлікті: скористатися слабкими сторонами супротивника та уникнути прямого воєнного протистояння (прекрасний приклад – використання «зелених чоловічків», котрі формально не мають нічого спільного з Російською Федерацією). І хоча завдяки використанню українською стороною сучасних інформаційних технологій вда-

лося досить швидко та безсумнівно визначити, хто відповідальний за агресію, ці аргументи не змогли схилити західні країни до рішучої реакції [6].

Аспекти, не пов'язані із застосуванням сили, які є складниками феномену гібридної війни, підкреслюються розробленим у Польському бюро національної безпеки визначенням. Згідно із ним гібридна війна – це «війна, яка поєднує в собі одночасно різні можливі засоби та методи насильства, зокрема регулярні та нерегулярні військові дії, операції в кіберпросторі, а також економічну та психологічну діяльність, інформаційні кампанії (пропаганду) тощо» [7].

Український політолог Євген Магда вважає, що гібридна війна – це прагнення однієї країни нав'язати свою волю іншій у сфері політики, економіки, інформаційної політики та в інших сферах, що здійснюється без оголошення стану війни та згідно з нормами міжнародного права. Гібридна війна не вимагає окупації території супротивника, вона має на меті зруйнувати структуру влади зсередини і зламати волю до опору в суспільстві. На думку автора, факторами, що сприяють залученню України до цього типу конфліктів, є: величезна територія, яку важко контролювати, корупція політичних та ділових кіл (зокрема, центральної адміністрації), відсутність членства у військових союзах, багатонаціональний та багатоетнічний характер держави. Варто пам'ятати: російська сторона постійно заперечує, що вона є стороною конфлікту і що її збройні сили перебували на території України [8, с. 4–8]. Гібридна війна – це комплекс дій, що одночасно відбуваються у військовій, дипломатичній, економічній та інформаційній сферах. У цьому випадку військовий фактор не обов'язково повинен бути домінуючим: поряд із ним не менш важливими можуть бути інформаційний, розвідувально-диверсійний чи енергетичний фактори [8, с. 27–29].

Гібридна війна та російські доктринальні дослідження

Варто зазначити на цьому етапі, що припущення, подібні до теорії та визначення явища, котре описується як гібридна війна, з'явилися в дослідженнях начальника штабу Збройних сил РФ генерала Валерія Герасимова. Що цікаво, прогнози щодо характеру можливого майбутнього нестандартного (гібридного) збройного конфлікту з'явилися також у публікаціях Владислава Суркова, радника Владіміра Путіна, ще до початку збройного конфлікту з Україною [8, с. 16–20]. У статті «Значен-

ня науки в прогнозуванні» (рос. «Ценность науки в предвидении»), опублікованій у лютому 2013 р., Сурков звернув увагу на тенденцію стирання межі між станом війни та миру й між діяльністю, яку здійснюють уніфіковані регулярні підрозділи та нерегулярні підрозділи, що діють таємно, заявивши, що таким чином у майбутньому відбуватимуться війни (війни «нового покоління»), де військові дії – принаймні на початковій стадії (ще під час офіційного миру) – будуть проводитись невеликими збройними підрозділами, і конфлікт буде в основному розгортатися нижче порога відкритої війни (якщо не враховувати хірургічні удари по ключових елементах цивільної та військової інфраструктури противника).

Серед найважливіших елементів сучасного збройного конфлікту, зазначених безпосередньо Герасимовим, є:

- пріоритет ведення дій, спрямованих на противника на відстані й безконтактним способом;
- дії на всій території противника (що є продовженням існуючої концепції т. зв. «глибоких дій», тобто дій у надрах групи ворога);
- асиметричні методи операцій, що мають велике значення. Це, зокрема, використання сил спеціальних операцій, раніше перекинутих на територію противника, груп т. зв. «внутрішньої опозиції», діяльність у межах інформаційної сфери й технології «управління хаосом», також із метою впливу на громадські настрої в зоні конфлікту; використання псевдовійськових груп, тобто нелегальних збройних формувань, які складаються з членів власних спецпідрозділів та диверсійних підрозділів, людей із кримінального світу, «військових козаків», членів «патріотичних» груп та організацій (наприклад, група мотоциклістів «Нічні вовки», члени якої брали участь у діях в Криму та на Донбасі), членів місцевих добровольчих загонів [9].

Виходячи з особливостей гібридного конфлікту, представлених начальником російського генштабу, та визначень, наведених вище, можна виокремити особливості гібридної війни. Це, зокрема:

- 1) військові операції, що починаються в мирний час без офіційного оголошення війни;
- 2) операції високоманеврених спеціалізованих збройних формувань;
- 3) нейтралізація потенціалу противника (як військового, так і економічного) серією хірургічних ударів по критичній інфраструктурі;

- 4) масове використання прецизійної зброї, операції спецназу з використанням роботів і нових технологій;
- 5) використання збройних груп цивільного населення;
- 6) одночасні атаки на інфраструктуру по всій території супротивника;
- 7) одночасна наземна, морська та повітряна діяльність, космічний простір, кіберпростір та інформаційний простір;
- 8) використання асиметричних методів боротьби;
- 9) керування суб'єктами, що впливають на сферу інформації, за допомогою зовнішнього фінансування [2, с. 27–29].

Більше того, на думку генерала Герасимова, межі між різними рівнями ведення війни (тобто стратегічним, оперативним і тактичним), а також між оборонними та наступальними операціями в цей час стираються [10].

Інтерпретацію тлумачення «доктрини Герасимова» надали ще два російські офіцери та експерти – Сергій Чекінов та Сергій Богданов, акцентуючи відповідно до викладених вище припущень на таких етапах реалізації воєнних операцій:

- 1) проведення асиметричних дій;
- 2) дезінформація політичного керівництва та командування збройними силами т. зв. активним впливом за допомогою комбінованих (відкритих) і таємних (спеціальних) заходів (операцій), що проводяться як широковідомими ЗМІ, так і спеціалізованими агенціями, зокрема спеціальними службами;
- 3) дезінтеграція політичної та військової систем (наприклад, методом залякування, обману та корумпування представників керівної еліти та військових);
- 4) використання засобів інформаційної та психологічної боротьби в оперативно-стратегічному масштабі поряд із підривним та диверсійним (терористичним) впливом;
- 5) встановлення забороненої для польоту зони над територією атакованої держави, перекриття доріг, мостів та комунікаційних вузлів з одночасним використанням найманих організацій та противників соціального й політичного устрою країни, що є об'єктом агресії;
- 6) конвенційні бойові дії, яким передують операції спецназу та радіоелектронний, психологічний і розвідувальний впливи;

- 7) активізація військових операцій за підтримки засобів інформаційної війни;
- 8) узяття під контроль об'єктів особливої важливості й точок опору; ліквідація угруповань ворога, окупація, очищення та утримання окупованої території (завершальними операціями сухопутних та повітряно-десантних військ) [11].

Російська гібридна війна на Донбасі: ризики на майбутнє

Зауважимо, що значна частина інструментів, значених цитованими вище російськими військовими та експертами, була застосована на практиці у зв'язку з російськими військовими операціями в Криму та на Донбасі. Росія, анексувавши Кримський півострів та розпочавши війну на сході України, не так скористалася слабкістю Української держави, як отримала відчутні політичні, військові й економічні вигоди, реалізуючи заздалегідь підготовлені плани та сценарії. Політична та соціальна криза в Україні на рубежі 2013 та 2014 рр. була невід'ємною частиною цих намірів. Слід також припустити, що кожній наступній дії російської сторони щодо України чи інших країн (переважно Центральної та Східної Європи, а ширше – ЄС та НАТО) передуватиме детальний аналіз потенційних сценаріїв розвитку подій і їх наслідків.

Серед інструментарію, який використовується, на увагу заслуговують дві групи видів діяльності. Перша – це довготривала дезінформаційно-пропагандистська кампанія, метою якої паралельно були (та є надалі): населення України (переважно у східній та південній частинах країни) та громадська думка в країнах, які є потенційними союзниками влади в Києві у зусиллях стримувати кризу. Варто зазначити, що на цьому етапі для кожного з цих об'єктів впливу підготовлено та використовуються різні інструменти. Так, у випадку України – це переважно російські або російськомовні ЗМІ; у випадку трансляції на західні країни (тобто в основному країни ЄС та США) інформація готується та поширюється англійською мовою (наприклад, через телеканал «Russia Today») або навіть національними мовами (наприклад, через портал «Sputnik» і його численні мовні версії та засоби масової інформації, які нібито є «незалежними», але насправді тиражують російську дезінформацію). «Спеціальна» інформаційна діяльність використовувалась і застосовується проти політичного керівництва або військових Збройних Сил України як до, так і після вторгнення Росії. Усі ці заходи є елементами

надзвичайно масштабної та багатовимірної психологічної операції, її метою є створення належних інформаційних умов для діяльності вже не у сфері засобів масової інформації чи кіберпростору, а насправді у формі військових операцій.

Саме ці дії є другою групою видів діяльності, що заслуговує на увагу, – асиметричні бойові дії, які проводяться російськими збройними формуваннями на сході та півдні України, починаючи з 2014 р. На пильну увагу заслуговує вибір «кінетичних» елементів, які використовуються російською стороною (тобто військові підрозділи з різними призначеннями, характерами та методами дії) для конкретних операцій та на окремих етапах бойових дій. Якщо на початковій фазі конфлікту насамперед використовувалися спеціальні підрозділи, ідентифікація яких у багатьох випадках була складною або неможливою, то на більш пізньому етапі через збільшення інтенсивності бойових дій було необхідно ввести російські броньовані, механізовані або артилерійські підрозділи в дію, походження яких набагато легше визначити. І хоча це не викликає жодних сумнівів, усе ще заперечується російською стороною, а завдяки належній підготовці в рамках психологічної операції у багатьох випадках потрапляє на родючий ґрунт і сприймається як фактичний стан речей.

Висновки

Вищезазначене спостереження приводить до висновку, що в майбутньому російська сторона прагнути застосовувати подібну модель дій, тобто намагатиметься уникати безпосередньої та ідентифікованої військової участі. Ось чому великий збройний конфлікт у формі масового масштабного вторгнення, спрямованого на конкретну країну та її територію, малоімовірний. Інша ситуація виникає щодо високоагресивних дезінформаційно-психологічних операцій, які вже з різним ступенем інтенсивності проводяться проти багатьох країн, особливо Центральної та Східної Європи: Литви, Латвії та Естонії, Білорусі, Польщі, Молдови та Румунії. Практично в будь-який час така операція з інформаційного рівня може перетворитися на справжню військову операцію з кінетичними заходами, обраними для конкретних цілей, визначених Російською Федерацією. Такі цілі можуть містити, наприклад, вплив на зміну внутрішньої або зовнішньої політики тієї чи іншої країни. Зокрема, приклад невдалого державного перевороту в Чорногорії у 2016 р., який мав перешкодити цій країні вступити в НАТО, засвідчує, що загроза є цілком реальною [12].

Список використаних джерел

1. Gruszczak A. Hybrydowość współczesnych wojen – analiza krytyczna. *Asymetria i hybrydowość – stare armie wobec nowych konfliktów*. Warszawa : Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, 2011. 104 s.
2. Banasik M. How to understand a hybrid war. *Securitologia*. 2015. No. 21(1). Pp. 19–34.
3. Sun Tzu. *Sztuka wojny*. Wydanie III. Warszawa : Onepress, 2013. 41 p.
4. Davis J. R. Continued evolution of hybrid threats. *Theree Swords Magazine*. 2015. No. 28. P. 20.
5. Szczurek T. Asymetryczne zagrożenia bezpieczeństwa narodowego w XXI wieku. Warszawa : Wojskowa Akademia Techniczna, 2014. S. 13.
6. Russia's new tactics of war shouldn't fool anyone. *Washington Post*. 2014. 27 септ. URL: http://www.washingtonpost.com/opinions/russias-new-tactics-of-war-shouldnt-fool-anyone/2014/08/27/0cb73b3a-2e21-11e4-9b98-848790384093_story.html?wpmk=MK0000203 (дата звернення: 02.02.2021).
7. (Mini)słownik BBN. Propozycje nowych terminów z dziedziny bezpieczeństwa / Biuro Bezpieczeństwa Narodowego. URL: <https://www.bbn.gov.pl/pl/bezpieczenstwo-narodowe/minislownik-bbn-propozy/6035,MINISLOWNIK-BBN-Propozycje-nowych-terminow-z-dziedziny-bezpieczenstwa.print> (дата звернення: 02.02.2021).
8. Магда Є. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків : Віват, 2015. 304 с.
9. Гусаров В. Россия усиленно осваивает тайные военные операции гибридного характера. Аналитика группы «ИС». 2016. 17 берез. URL: https://antikor.com.ua/articles/91464-rossija_usilenno_osvaivaet_tajnye_voennye_operatsii_gibridnogo_haraktera._analitika_gruppy_is (дата звернення: 03.02.2021).
10. Skoneczny Ł. Wojna hybrydowa – wyzwanie przyszłości? Wybrane zagadnienia. *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego*. 2015. S. 43–44.
11. Чекинов С. Г., Богданов С. А. О характере и содержании войны нового поколения. *Военная мысль*. 2013. № 10. С. 13–24.
12. Seroka M. Czarnogóra: Rosja oskarżana o próbę zorganizowania zamachu stanu. 2017. 6 берез. URL: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2017-03-06/czarnogora-rosja-oskarzana-o-probe-zorganizowania-zamachu-stanu> (дата звернення: 07.02.2021).

References

1. Gruszczak, A. (2011). Hybrydowość współczesnych wojen – analiza krytyczna. In: *Asymetria i hybrydowość – stare armie wobec nowych konfliktów*. Warszawa: Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, 104 p. [in Polish].
2. Banasik, M. (2015). How to understand a hybrid war. *Securitologia*, 21(1), 19–34 [in English].
3. Sun Tzu. (2013). *Sztuka wojny*. Wydanie III. Warszawa: Onepress, 41 p. [in Polish].
4. Davis, J. R. (2015). Continued evolution of hybrid threats. *Theree Swords Magazine*, 28, 20 [in English].
5. Szczurek, T. (2014). *Asymetryczne zagrożenia bezpieczeństwa narodowego w XXI wieku*. Warszawa: Military Technical Academy. P. 13 [in Polish].
6. *Russia's new tactics of war shouldn't fool anyone*. (2014, August 27). *Washington Post*. Retrieved February 2, 2021, from http://www.washingtonpost.com/opinions/russias-new-tactics-of-war-shouldnt-fool-anyone/2014/08/27/0cb73b3a-2e21-11e4-9b98-848790384093_story.html?wpmk=MK0000203 [in English].
7. Biuro Bezpieczeństwa Narodowego. (Mini)słownik BBN. *Propozycje nowych terminów z dziedziny bezpieczeństwa*. (n.d.). *bbn.gov.pl*. <https://www.bbn.gov.pl/pl/bezpieczenstwo-narodowe/minislownik-bbn-propozy/6035,MINISLOWNIK-BBN-Propozycje-nowych-terminow-z-dziedziny-bezpieczenstwa.print> [in Polish].
8. Mahda, Ye. (2015). *Hybrid war: survive and win*. Kharkiv: Vivat, 304 p. [in Ukrainian]
9. Gusarov, V. (2016, March 17). *Russia is intensively mastering secret military operations of a hybrid nature. Analytics of the IC group*. ANTIKOR. Retrieved February 3, 2021, from https://antikor.com.ua/articles/91464-rossija_usilenno_osvaivaet_tajnye_voennye_operatsii_gibridnogo_haraktera._analitika_gruppy_is [in Russian].
10. Skoneczny, Ł. (2015). Wojna hybrydowa – wyzwanie przyszłości? Wybrane zagadnienia. *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, 43–44 [in Polish].
11. Chekinov, S. G., & Bogdanov, S. A. (2013). On the nature and content of a new generation of war. *Voennaâ mysl'*, 10, 13–24 [in Russian].
12. Seroka, M. (2017, March 6). *Czarnogóra: Rosja oskarżana o próbę zorganizowania zamachu stanu*. *osw.waw.pl*. Retrieved February 7, 2021, from <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2017-03-06/czarnogora-rosja-oskarzana-o-probe-zorganizowania-zamachu-stanu> [in Polish].